

abonum
spec.

V I R O
PLVRIMVM REVERENDO, CLARISSIMO, ATQVE
DOCTISSIMO,

M. SAMVELI THEODORO
THIENEMANNO,

SVMME REVERENDI MINISTERII ALTENBURGENSIS
ADHVC ADIVTORI PROBATISSIMO,
SVCCessori SVO AMICISSIMO, PASTORI AD COLLEGIUM
ILLVSTRE MAGDALENENSE, QVOD ALTENBURGI
FLORET, RITE VOCATO

NOVAM PROVINCIAM
NOMINE SOCIETATIS LITTERARIAE,
CVIVS MEMBRVM ADHVC ESSE IPSI FELICITER OBTIGIT,

PRAEMISSA DISQVISITIONE
DE ABRAHAMO, DOCTORIS CATECHETICI
PERFECTISSIMO EXEMPLARI

PIE GRATVLATVR

FRIDERICVS GOTTLIEB ERDMANNVS,
PASTOR SVBSTITVTVS CALENSIS ET EPHORIALIS
ORLAMVNDANAE ADIVNCTVS.

cap.

MENSE SEPT. MDCCLIII.

*****

ALTENBURGI, LITTERIS PAVLI EMANVELIS RICHTERI

V. R. O.
M. SAMUEL THEODOR
THIEME
DR. ABRAHAM DOLORE KAPPEL
P. R. O. S. T. A. N. G. E. R. I. U. M.
P. R. O. F. E. S. S. O. R. I. U. M.

V I R

PLVRIMVM REVERENDE, CLARISSIME
ATQVE DOCTISSIME,
FRATER AC AMICE HONORATISSIME,
DILECTISSIMEQVE,

Modus veritates, salutis humanae consequendae causa diuinitus revelatas, iis, qui in rebus diuinis caecae sunt, proponendi ac inculcandi, est varius. Diuiditur nimirum in systematicum et catechetikum. Illud in eo consistit, vt fidei dogmata methodo acroamatica tractentur ab illis, qui sapientia diuina sufficienter sunt instructi; hic autem, vt religionis christianae principia methodo catechetica tradantur ab illis, qui cognitione haud vulgari in hac scientiae parte pollent. (a) Posteriores docendi methodum scriptores ecclesiastici diuidunt in domesticam, scholasticam & ecclesiasticam. Domesticae sunt patres familiarum, alique pii christiani, qui in aedibus suis liberos suos atque alios rudiores instituebant, vt eos cognitione praecipuorum doctrinae coelestis capitum imbuerent; quare Paulus omnes et singulos parentes sic adhortatur: *nolite ad iracundiam*

A 2

(a) Lege Magnifici Walchii disput. de variis theologiam tradendi methodis.

diam provocare filios vestros; sed educate eos in disciplina et admonitione Domini Ephef. VI, 4. (b) Scholastica a praeceptoribus in scholis publicis apud discipulos, et ecclesiastica in templis Deo consecratis apud auditores a ministris ecclesiae adhibetur. (c)

Quia infantes et homines rudiores sublimiora non capiunt, et methodus docendi synthetica ab antiquissimae aetatis vsu est aliena; procul dubio cognitio rerum diuinarum a primaeua ecclesia ad posterum per methodum catechetica est propagata. Prouoco ad exemplum Iohannis, Christi praecursoris, qui actum baptismalem a Deo mandatum sine institutione catechetica non absoluit, teste Luca Cap. III, 1-14. Prouoco ad ipsum seruatorem nostrum optimum, qui puer adhuc locum occupauit inter catechumenos et singularem suam in rebus diuinis cognitionem per quaestiones et responsiones declarauit Luc. II, 46. conf. Matth. XVI, 13-17. Prouoco ad eius Apostolos, qui illum in hac docendi ratione sequuti pro auditorum suorum captu eandem proponendi methodum adhibuerunt, quare Paulus ad Corinthios scribit: Γάλα ὑμῶν ἐπιπόσιον, καὶ ἔβρωμα, lactis potu vos alui et non cibo, 1 Cor. III, 2. quod Clemens Alexandrinus de Catechesi explicat, (d) et Ebr. V, 12. catecheticae doctrinae capita nominat τὰ στοιχεῖα Ἰησοῦ ἀρχῆς τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ elementa initii sermonum Dei; (e) quorum vestigia prefferunt viri apostolici, vt Titus, Timotheus, Barnabas, Clemens, Apollo, Aquila, alique, qui partim Apostolis aequales, partim iis superstites vixerunt. Prouoco tandem ad ecclesiam antiquam, in qua omni tempore credenda et agenda rudioribus eodem modo sunt tradita et inculcata. (f)

At non christiana solum, sed et patriarchali et iudaicae ecclesiae haecce docendi methodus familiaris fuit, quod quidem potest tam dictis, quam factis probari. Ad illa quod attinet, ablego ad
testi-

(b) Videatur Dascouii infans Hebraeorum liberaliter educatus.

(c) Lege D. Langemack's Hist. catech. P. I. cap. 1. p. 12.

(d) Vide summe reuerendi Walchii Introd. in Lib. Symb. p. 541. & Vitrinae Obseruat. S. p. 310.

(e) Cornelius a Lapide in Comment. ad Galat. scribit: Apostolorum conciones fere tantum erant catecheses: adde Danhauers Catechismus-Nitich P. I. p. 1.

(f) Hanc materiam ex professo tractarunt D. Walchius in disput. de institutione Apostolorum catechetica & Langemack. l. c.

testimonium luculentissimum Exod. XII, 25. 26. 27. vbi Deus populo suo hanc legem dedit: *Si filii vestri vobis dixerint: quis hic cultus vester? respondebitis: victima sive sacrificium transitus Domini est; qui praeteriit domos filiorum Israelis in Aegypto, quum caederet Aegyptios, et domos nostras liberauit; quod cum sine dubio simplici modo factum sit per quaestiones et responsiones, quarum hic expresse mentio fit; exemplum omnino catecheseos in hac a Deo praescripta consuetudine habemus. Idem confirmant verba Deut. VI, 2. seq. vbi Deus non solum ab adultis, sed etiam infantibus requirit, vt in via Domini ingrediantur, eius praecepta custodientes ac obseruantes. Quod vt recte et diligenter fieret v. 6. 7. addit: Seuelle, vt praecepta diuina habeant in corde, filiis suis inculcent, ac semper de istis loquantur; quod optime fieri poterat per eum docendi modum, qui rudioribus illorum ingeniis conueniebat: adde verba Salomonis Prov. XXII, 6. quae beatus Lutherus conuertit: Wie man einen Knaben gewöhnet, so lästet er nicht davon ab, wenn er alt wird, sed in fontibus ita se habent: *initia seu instrue ab incunabulis patrum in via sua, a qua non recedet, cum consenuerit;* qua de causa Iudaei Catechismum suum dicunt: *ספר דרך* librum initiationis. (g)*

A dictis confero me ad facta. Sic litterae sacrae mentionem faciunt patriarcharum aliorumque piorum in populo Dei parentum, qui hanc docendi methodum amauerunt. Quamuis sententia eorum, qui statuunt, patriarchas libros catecheticos conscripsisse, tanquam fabula reiicienda sit; (b) tamen id ipsum negari non potest, scholas publicas ad erudiendos infantes in rebus fidei et morum tempore Iudicum et piorum regum Iudaicorum exstructas, imo etiam ante legem scriptam vtilitatem fuisse. (i) Cuius rei testes omni exceptione maiores sunt ipsi patriarchae. Et vt breuissimis me expediam, ad vnicuique prouoco Abrahamum, qui totam familiam suam methodo catechetica pie ac fideliter in viis Domini erudiuit.

Cum igitur, Amice suauissime, piorum exempla ad imitandum omnibus sint proposita; imprimis ministri ecclesiae, vt iis, qui

A 3

- (g) Vide Vatabl. adnot. in h. l. Geieri Comment. in h. l. et Alberti disputat. de Catechesi p. 22.
 (b) Ioh. A. Fabricius in eodice Pseudepigrapho V. T. refutauit eos, qui hanc fabulam statuerunt.
 (i) Lundii Jüdische Heiligthümer p. m. 862. & Goodwini Moses et Aaron p. 369.

viam Dei recte docuerunt et doctrinam puram sancta vita ornarunt, similes fiant, omnem adhibere debent diligentiam.

Deus ante aliquot annos in vineam suam TE introduxit, et vt summe reuerendo ministerio, quod Altenburgensium sacra administrat, adjutor esses, TE rite vocauit. Hocce munus fidei TVAE commissum, TIBI occasionem praebuit, rudiores in cognitione veritatum coelestium erudiendi, exoptatissimam. Atque TV, Abrahamum imitatus, quod TVVM fuit, id omni et studio et fide, laudabiliter fecisti. Iam vero prouidentia diuina cum factum sit, vt optimi principis nostri, Patris patriae clementissimi, gratia mihi munus Doctoris ecclesiastici apud meos iam dilectissimos Calenses auspicato quidem demandatum sit, et collegium illustre Magdalenense splendidissimum TE successorem meum constituerit, hocce munus nouam nouam TIBI suppeditat occasionem, iuuentutem nobilitate generis ac virtutum claram tam publice, quam priuatim in primariis doctrinae saluifica capibus informandi. Maxima ego perfundor laetitia, quod ordo me tangat, nomine societatis literariae, quae studiorum causa a nobis imita est, TIBI nouam hanc prouinciam amice congratulandi. Hanc enim occasionem capio TE cum ante, vt solent, colloquendi pauca de Abrahamo, Doctoris caerechetici perfectissimo exemplari; quem quidem fideliter si porro imitatus fueris, TE credo, officium TVVM omnino expleuisse.

§. I.

Abrahamus, vt vitae ipsius curriculum breuissime depingam, e filiis Sem ortus, fuit vnus ex illis, cui promissio diuina de semine mulieris benedicto e posteris suis nascituro, facta est i. Paral. I, 24 - 27. Pater eius Thara habitabat in oppido Vr, quod Vr Chaldaeorum olim dictum est. (k) Cum diuinitus admonitus hanc

(k) Multi Iudaeorum interpretes hanc vocem appellatius sumunt et interpretantur per ignem seu flammam; vnde fabula de Abrahamo in ignem ob non adoratam Nimrodi imaginem coniecto, orta est. quam prudentiores recte reiciunt. Hinc b. Buddeus in Hist. eccles. bene scribit: Haec fabula iam pridem a viris doctis explorata est. Hoc veritati consentaneum nentiquam negari potest, Vr ebraice significare ignem a radice 𐤅𐤏 lucere, illucescere: Et Chaldaeos, Persas, Medos et Assyrios ignem religiose coluisse, in dubium vocari non potest; sed ex scriptura sacra praefertim Gen. XI, 28. euidenter constat, Vr accipi pro

hanc patriam suam deseruisset, per aliquot annos in vrbe, Haran dicta, substitit, et, patre mortuo migravit in Chananaeam, a possessoribus sic dictam; siquidem Chanaanis posteri eam occupauerant. (1) Quod liberos ipsius attinet, filium vnicum e Sara natum habebat, ex Agare autem Ismaelem et ex Cetura plures filios suscepit, qui recensentur Gen. XXV, 1. 2. Sicuti omnes, Deum diligentes et in studio pietatis sese exercentes, multis in hoc terrarum orbe angustis omni tempore fuerunt expositi, ita et Abrahamus multa passus est aduersa, quae sunt fames, quae coegit illum in Aegyptum migrare; captiuitas Lothi; rixae perpetuae inter Saram et Agarem; iniuria, qua affectus fuit a feruis Abimeleci, qui vi occupauerant puteum, quem ipse effoderat. Tandem omnibus laboribus sancte perfunctus placide ac beate anno cLXXV diem obiit supremum et a duobus filiis suis Isaac et Ismaele apud Saram, uxorem suam in spelunca Macpela sepultus est Gen. XXV, 8. 9.

§. II.

His praemissis, ad rem ipsam accedo, quam quidem, de Doctore catechetico in genere, et de Abrahamo Doctoris catechetici perfectissimo exemplari speciatim acturus breuibus aboluam. Ad illud igitur quod attinet, cum omnis disputatio recte a definitione incipiat; Doctor catecheticus, seu catecheta dicitur is, qui viua voce rudiores, accommodando sese ad illorum ingenia, i. e. methodo catechetica, de rebus ad fidem et pietatem spectantibus instruit, eo fine, vt nomen Dei glorificetur, regnum Christi augeatur et audisitorum vera felicitas promoueat. Denominationis autem causam si quaeras, scias, Doctorem catecheticum seu Catechetam nomen trahere a verbo *κατηχέω* sono, resono, viua voce instituo, quod raro quidem apud scriptores profanos occurrit, sed eo frequentius in

pro nomine proprio vrbis, in regione Chaldaeorum, quae procul dubio Vr dicta est, quia ignis in ea a Chaldaeis colebatur, vt Heliopolis a cultu solis nominata perhibetur. Vide Ruffii disp. de euocatione Abrahami ex Vr et Fabricii disquis. theol. de vocatione Abrahami eiusque obedientia fidei.

- (1) Alias dicitur Palaestea seu Philistaea a Philistaeis, qui partem eius praecipuam aliquandiu tenuerunt: postquam autem a Iudaeis depopulata est, nomen gerit terrae sanctae, non solum ob sanctum legis depositum atque sanctam Dei praesentiam; sed imprimis ob promissionem Messiae, qui in ea nasciturus et sanguine suo mundum redempturus erat.

in litteris sacris legitur Luc. I, 4. Act. XVIII, 25. Gal. VI, 6. Quare doctores illi ecclesiae, qui rudioribus primaria fidei capita proponunt, dicuntur Catechetæ, quorum sane munus antiquissimum est: iam enim antiqua in ecclesia hocce munere perfuncti sunt non solum viri apostolici, sed et omnes ecclesiae doctores, Episcopi nimirum, Presbyteri, Diaconi aliique. In primis obierunt munus catecheticae institutionis Catechetæ stricte sic dicti in scholis catecheticis, hunc in finem adornatis, vt rudiores primaria et fidei et morum dogmata addiscerent. In quibus quidem celeberrima fuit Schola Alexandrina, fundatore, vt Eusebius censet, Marco Evangelista, cui quidem insignes veteris ecclesiae doctores praefuerunt, qui munus illud sacrum magna prudentia et auctoritate, propagandae veritatis christianae causa inter Iudaeos et Ethnicos, administrarunt; quorum primus nominari solet Pantaenus, stoicae sectae Philosophus, cui successit discipulus eius Clemens Alexandrinus, quem exceperunt Origenes, Dionysius, aliique viri dignitatis atque scientiae laude clarissimi. (m)

§. III.

Ad cognoscendum, quid ad Catechetam, nomine suo ac munere dignum, requiratur, multum facit, nosse finem catecheseos, eosque, cum quibus ipsi res est. Dicuntur hi Catechumeni et sunt, qui, vt Theologi loquuntur, obiectum catecheseos personale constituunt. In primaeva ecclesia diuisi sunt in audientes, competentes et electos. Audientibus licuit lectionibus publicis interesse, tum vero e coetu publico exire lex ecclesiastica eos obstrinxit, cum Diaconus clamaret: ite catechumeni! Competentes fuerunt, qui, postquam satis in rebus diuinis instituti essent, baptismum petierunt. Electi, qui examine probati, digni habiti fuerunt, vt, sacro lauacro initiati, in sinum ecclesiae admitterentur eo tempore, quo Diaconus dicebat: Orate electi! (n) Ecclesia nostra euangelica distinguit eos ratione aetatis in iuniores et adultos, qui simpliciter sunt imperiti sanctioris doctrinae, quibus lac tantum siue fidei ac morum principia sunt praebenda, et qui dicuntur infantes respectu perfectorum, vtpote qui, licet nonnulla religionis christianae capita cognouerint, ad eum tamen scientiae gradum, quem perfectiores tenent, nondum peruenerunt: ratione sexus in pueros et puellas: ratione coetuum in ecclesiasticos et extraneos, quorum illi sunt, qui in sinu eccle-

(m) Vide Langemads Hist. Catech. et Miri Antiquit. eccles. p. 28.

(n) Lege Miri Antiq. eccles. p. 183.

ecclesiae viuunt, et vel convertendi, vel confitentes, ad sacram coenam accessuri; hi vero, qui erroribus relictis, castra ecclesiae christianae sequuntur: ratione graduum, in incipientes et perfectiores. (o)

§. III.

Omnes illi instituendi sunt in rebus fidei et morum, quae quidem obiectum catecheseos reale vocantur, e limpidissimo scripturae sacrae fonte haustis, quarum praecipuae sunt: doctrina de decalogo, vt bonorum operum norma, de Deo, essentia vno et trino personis, de incarnatione filii Dei, de peccato, de merito Christi, de sacramentis, eorumque fructu atque effectu, aliisque fidei fundamentis, quae per quaestiones et responsiones sunt tradenda et rudioribus inculcanda; quia ille modus docendi ob hominum plerorumque summam ignorantiam necessarius est, quippe cui infirmitati aliter, quam per catechesin, subueniri non potest. Hoc enim modo ingenii vires, profectus et defectus, optime explorari et corrigi possunt, adeo, vt gloria diuina et catechumenorum salus promoueat. (p)

§. V.

Hos igitur rudiores instituendi munere qui recte et salutariter perfungi vult, quis dubitaret, eum ante omnia litterarum sacrarum cognitione sufficienter instructum esse debere? Per eam namque scientiam facultate pollet, quaeuis catecheticae doctrinae capita proponendi et illustrandi, aliisque inculcandi. Quare saluator noster optumini dicit: *Omnis scriba, doctus ad regnum coelorum, similis est homini, patri familias, qui promit e thesauro suo noua et vetera*, Math. XIII, 52. At in bono Catecheta plures concurrant virtutes, necesse est; in quibus primo loco prudentiam nomino. Haec opus est, cum in explorandis coelestes eo modo, vt suauitas cum grauitate et poncendi veritates coniungatur, et, quae minus necessaria, aut difficiliora sint,

(o) Laude dignum est, teste b. Spenero in piis desiderii p. 185. Argentorati puellas institutioni catecheticae interesse oportere, donec matrimonium ineanit.

(p) B. Danhauerus ex Math. XXVIII, 19. Necessitatem veritates diuinae catechetice proponendi, solide ac eleganter demonstrauit in lacte catech. T. VIII. P. II. Conc. XX. n. 7. p. 436. seq. et b. Zentgrauius, quinam articuli fidei primario loco ponendi et inculcandi sint in institutione catechetica, fusius ostendit in disp. de christiana catecheseos capitibus. Adde Alberti disput. de Catechesi.

sint, remoueantur. Cum enim doctrinae capita, quae in Catechismo occurrunt, sint vel dogmatica vel moralia; ea ita sunt tractanda, vt verbum veritatis recte diuidatur, intellectus illuminetur et voluntas sanctificetur. Vt breuiter me explicem, prudentia docet doctorem catecheticum, cuncta ad discipulorum indolem ac captum accommodare, et ea tantum tractare, quae maxime necessaria atque vtilia esse cognoscit; itaque quaestiones formare, vt rudiores istas intelligere, ad eas respondere, ac rem ipsam memoria tenere valeant. Cum cognitione theologica et prudentia porro coniungendus est sincerus erga Deum et catechumenos amor, qui primarius fidei fructus est. Ex eo enim oritur diligentia indefessa, qua fit, vt nihil omitatur, quod ad salutem et felicitatem catechumenorum obtinendam pertinet. Diligentia denique parit patientiam, quae animum in omnibus laboribus ac aduersis erigit, tranquillum reddit, et ad fortiter ferenda et superanda incommoda, institutioni catecheticae propria, idoneum facit. Et haec sunt fere, quibus Catecheta instructus esse debet virtutibus, quae cum pie adhibeantur, multos sane laboris sui fructus colliget in Dei gloriam. (q)

§. VI.

Iam meum est probare, Abrahamum eiusmodi Doctorem catecheticum fuisse et fidei fundamenta methodo catechetica proposuisse, suisque inculcasse. Hic res ad duo redit, primum, vt doceam, pium illum virum necessariis requisitis, quae ad erudiendos rudiores spectant, instructum fuisse: alterum, vt confirmem, eum virtutes istas in eum finem adhibuisse, vt filios et familiam suam, quae creditu et factu vtilia erant, ea docuerit eo modo, vt sese ad eorum ingenia accommodauerit. Illud vt probem, me conuerto ad cognitionem eius, quae sane in rebus diuinis fuit eximia. Deus enim viva voce sine verbo scripto aperuit ei voluntatem suam et immediate, cum migrationem ex Vr Chaldaeorum, tum cultum sacrum, in posteros conferuandum, commendauit; qui etiam collapsam doctrinae puritatem ita restituit, vt cum suis rectam fidei et morum normam haberet Gen. XII, 1. seq. Es. XXXXI, 2. 3. 4. Act. VII, 2. Obiectum enim cognitionis Abrahami theologicae fuit Deus Triunus, qui saepissime ei apparuit, expresse Deum omnipotentem sese nominans Gen. XVII, 1. Ad eum manum suam Abrahamus leuauit, eumque religiose coluit ac honorauit Gen. XIII, 22. Quod vero nec summum Trinitatis

(q) Lege summe reuerendi Koecheri, Theologi in Academia Ienensi celeberrimi Einleitung in die catechetische Theologie P. II. C. II.

tis mysterium ignotum Arahamo fuerit, luculenter patet ex Gen. XVIII, 24. vbi pluere Iehoua Dominus a Iehoua Domino perhibetur, quare et qui Sodomam subuerterunt illi patriarcha cognouit Christum, med. III, 11. Nec minus magnus ille patriarcha cognouit Christum, mediator, secundum vtramque naturam; de eius enim humana natura ex femine suo assumenda, non semel, sed saepius a Deo audiuit; diuinam vero ex operibus, variisque apparationibus scire potuit. Hinc diem Messiae videre gestiuit, votoque suo tandem potitus est Ioh. VIII, 56. Genes. XVIII. Habuit porro doctrinam de iustificatione: nam credidit Deo et reputatum est ei ad iustitiam Gen. XV, 6. Rom. III, 3. Eodemque modo nota ipsi et alia fidei dogmata fuerunt; quod ex dictis et factis clarum ac perspicuum est Ebr. XI, 10. & 19. (r) Cumque cognitionis seu scientiae de Deo et rebus diuinis laus in eo consistat, vt non mortua, sed viua sit et efficax; eandem hanc in Abrahamo quoque deprehendimus. Idque patet partim ex fide eius eximia, promissionibus diuinis, quae passim in litteris sacris commendantur, tributa; partim ex cultu sincero, quem Deo summo, solempni modo, multoties exhibuit; partim ex insigni humilitate in praesentia et apparitionibus diuinis demonstrata; partim ex promptitudine hospitalitatem colendi; partim ex seruo studio conseruandi filium in vero Dei cultu, et impediendi, quo minus in idololatriam prolaberetur.

§. VII.

Praeter cognitionem Abrahami theologiam admirabilem, varia quoque exempla prudentiae singularis exstant. Quanta non erat, quam in colloquio cum Hethaeis de emtione sepulcri habito perspicimus! Quanta, quam in expeditione aduersus reges orientales, de quibus victoriam reportauit, animaduertimus! Nec minus magnum amorem erga Deum in Abrahamo admirandum habemus. Quantum enim in emigratione e patria et oblatione Isaaci exhibuit! Et quam amans fuit familiae, eius felicitatem tam temporariam, quam spiritualem et aeternam omni, qua par erat, diligentia curando! Gen. XXII, 2. XXI, 10. 11. Quin amore profesebatur et peccatores, vt deprecatio ipsius pro incolis Sodomae clare testatur. Denique probata Abrahami in variis rebus aduersis e. g. in migratione in Aegyptum ob famem, terram Chananaeam prementem suscepta; in dissidio inter pastores ipsius et Loti; in proteruita Ismaelis illudentis Isaaco et in indignatione Sarae et Sermone eius cum eo, de eicienda Agare cum filio, infuturo, patientia adparet excellentissima.

B 2

§. VIII.

(r) Vide b. Olearii Theologiam e Genesi Mosis libatam Cap. II.

§. VIII.

Hanc vero cognitionem diuinam cum virtutis studio coniunctam, vt alias, sic potissimum eo adhibuit Abrahamus, vt filiis ac omni familiae suae cognitionem et amorem infillaret veri Dei et aliquando venturi seminis benedicti, cuius meriti vi remissio peccatorum, iustitia et vita aeterna per fidem vnice quaerenda, quae vero fides sedulo per bona opera demonstranda sit. Eamque informationem, vt usum haberet, ita instituit, vt sese ad illorum ingenia accommodauerit et methodum catechetica[m], vt rudioribus conuenientissimam, elegerit. Quod eo magis credendum, quod omnia ad id requisita, eminentiori modo possedit. Eius vero rei vt fidem faciam, prouoco ad testimonium ipsius veracissimi Dei Gen. XVIII, 19. vbi angelus increatus viri forma indutus, cum ad illum accederet, et in eo esset, vt Sodomam et Gomorram, aliasque vrbes, peccatorum ad coelum clamantium noxias, destrueret, ita de Abrahamo praedicat: *Nam scio suis eum liberis, et porro suae in posterum stirpi praecepturum esse, vt ad Iovae normam vitam dirigentes, iustitiam colant et ius, vt Iehova Abrahamo promissa praestet.* Hic de Abrahamo sermonem esse, e contextu clarum ac perspicuum est et nulla indiget probatione. Iam vero Deus, qui amoris affectu, paterna cura, gratiosa prouidentia affectuque benevolentiae nouerat illum, (r) de eo dicit, quod mandaturus esset filiis suis et domui suae, vt custodirent viam Domini et colerent iustiam et ius.

§. VIII.

Tria sunt, eaque catecheticae institutionis primaria, quae in adlegato Dei de Abrahamo sermone consideranda, vt Abrahamum pro Catecheta si non nomine, at re ipsa habeamus, obueniunt. Nimirum

1) Obiectum catecheticae institutionis personale, quod fuerunt filii et omnis domus Abrahami, nimirum Isaacus, vnicus e Sara, Ismael ex Agare natus, aliique, quos ex Cetura suscepit, vt et omnes caeteri, siue domi eius nati, siue pecunia comparati. (r)

2) Obiectum institutionis catecheticae reale, quod sunt fidei et morum capita, quae dicuntur via Domini, per quam intelligenda omnino est doctrina a Deo tradita et in verbo eius postea reuelata,

(r) Verbum יָרַיִת hunc significatum habere, patet ex Pf. XXXI, 8. vide Stockii clauem linguae sacrae V. T. p. 431.

(r) צִיָּוִת metonymice significare totam familiam, patet ex Gen. VII, 1. Prov. XII, 7.

sequio, de Ismaelis quoque in sepeliendo Abrahamo demonstrata pietate, deque aliis virtutum exemplis honorifice praedicant. Quis vero sibi persuadeat, haecce sine praeuia in religionis verae principis institutione locum habere potuisse? Quodque ea institutio modo catechetico, tanquam maxime naturali, ita facta sit, vt Abrahamus viua voce, accommodando se ad informandorum ingenia, per quaestiones et responsiones rudiores erudiuerit, id nemo quidem, qui et simplicitatem eorum temporum, et prudentiam Abrahami considerat, facile negabit. (y)

§. XI.

Praeter hoc luculentissimum, mea quidem sententia, de Abrahami catechesi adhuc demonstrata, testimonium aliud adfero, idque non iniuria. Est locus *Gen. XII, 5.* vbi de Abrahamo diuinus historicus: *et secum*, inquit, *Abrahamus duxit Saram, uxorem suam et Lothum, filium fratris sui, vniuersamque substantiam, quam fecerant in Charan.* Omnes fere Hebraeorum doctores hanc phrasin, *animas, quas fecerant*, de Abrahami institutione catechetica explicant. R. Aben Esra scribit: *Illae animae intelliguntur, quae in veritate et cognitione diuina erudiebantur, vt Deum verum colerent.* Et R. Salomon dicit: *Congregauerunt eas*, scilicet Abrahamus et Lothus, *ad Deum i. e.* receperunt eas in sinum verae ecclesiae. Quare Chaldaeus paraphrastes verba illa conuertit: *Quas legi subiecerant.* (z) Hanc doctorum Iudaicorum sententiam calculo nostro comprobare, quid vetat? Namque

1) קטף h. l. non de generatione in sensu proprio, sed metaphorico de generatione spiritali explicandum esse, clare ex eo patet, quod eo tempore Abrahamus in coniugio sterili vixerit.

2) Ver-

(y) Summe venerabilis Walchius, Academiae Ienensis ornamentum, tam in disp. de Apostolorum institutione catechetica p. 7. quam in *Introd. in Libb. Symb.* p. 539. mihi in hac re consensum suum praebet, scribens: Cum de Abrahamo dicatur: Quod sit praecepturus filiis suis, vt viam Dei ad exercendam iustitiam custodiant, hoc sane non poterat fieri, nisi antea cognouerint, quaenam sit via Dei, id quod requirebat institutionem, quae ad illorum ingenia erat accommodata, i. e. cateheticam.

(z) Lege Carpzouii *diff. ad Augustini librum de catechizandis rudibus*, aliaque scripta catechetica, quae recenset Lilienthal im *2* *theologischen-Ho-* *miletischen Archivario* p. 13. seq.

2) Verbum illud non tantum acquirere, sed et rei mutationem ad nouum statum vel vsum Num. XI, 8. ac executionem mandati diuini Deu. XV, 5. designat.

3) Abrahamum, Dei cultorem studiosissimum, cum seruis atque ancillis idololatriae iugiter deditis, commercium habuisse, non est credibile. Recte igitur haec phrasıs: *Animas acquirere*, interpretanda est de generatione spiritali, ac indefesso Abrahami Lothique studio familias suas, liberos nimirum et seruos, in rebus diuinis im-
peritos, itaque in numerum rudiorum pertinentes, cognitione diuina instituendi ea ratione, qua pium ac sincerum doctorem decet. (a)

En itaque antiquae religionis nostrae, ac Doctoris catechetici exemplar, omnibus ecclesiae ministris ad imitandum propositum!

VIR plurimum reuerende, Frater, ac amice honoratissime, TV a teneris vnguiculis studiis incubuisti, ac in illis, quod salua tua modestia praedico, eiusmodi profectus fecisti, vt aliis egregium eruditionis, diligentiae et pietatis exemplum dederis: Imprimis ea studia, quae ad liberos in bonis litteris et sanctioris doctrinae rudimentis bene informandos pertinent, TIBI curae ac voluptati fuerunt. Deus, omnium bonorum fons et origo, studia tua prospera esse et fortunata iussit, atque pro infinita sua bonitate, qua salutis nostrae prospicit, curauit, vt ad metam, quae virtuti TVAE praeposita fuit, perueneris. Siquidem munere TVO, quod adhuc sustinuisti, tam docendo, quam erudiendo, omni diligentia et laude publice et priuatim functus, diuina, quam summe veneramur, prouidentia, iam nouos, eosque maiores honores, meritis TVIS dignos, amicis vero iucundos accipis; qui quidem, *Amice suaissime*, nouam ac eam amplissimam, litteras diuinas interpretandi, et iuuentuti cum publice tum priuatim primaria religionis nostrae sanctissimae capita proponendi, occasionem praebent. Facere itaque nequeo, quin nomine membrorum societatis nostrae, litterarum causa hic institutae, ex animo nouam istam prouinciam TVAM honorifice traditam, gratuler. Imitare Abrahamum pietate, prudentia, amore, patientia, aliisque virtutibus, quae Doctorem cateheticum ornant. Et vt ex voto TVO fiat, Deum immortalem supplex implorabo, vt quas in TE contulit praestantissimas ingenii dotes, et conseruet, et au-
geat

(a) Eandem explicationem amauerunt b. Lutherus in Comment. in h. l. Monachus Iesuita, vti Polus in Synopsi Crit. Tom. I. ostendit, Dru-
sius in h. l. et Paulus Fagius in notis ad Pentateuchum.

geat atque magis magisque TE aptum reddat, ad gregis TVI commodis, ac iuuentutis salutem inferuendum. Id omnes boni eruditionis ac morum Tuorum aestimatores mecum cupiunt. Conferuet TE Deus per plurimos annos saluum ac incolumem, atque omnia, tam animae, quam corporis bona in TE conferat! Ego vero, vt fauorem beneuolentiamque constanter mihi meisque conferues, etiam atque etiam rogo; quemadmodum me ad quaeuis erga TE studia paratum fore, persuasissimum TIBI volo. At restat, quam vellem nescire! vt prouinciae meae nouiter mihi clementissime quidem demandatae gratia, cum optato longius a VOBIS, VIRI, parentis, ac amicorum nomine honoratissimi! dimouear; restat inquam, vt VOBIS ac societati, quae magno mihi et ornamento et vsui fuit, Valete! animo dicam non omnino patiente.

Magnifice REVCHLINE, Patrone aeternum deuenerande, gratias ago TIBI immortales pro omnibus beneficiis, quibus me hucusque cumulasti; et submisit rogo, vt studia ac salutem meam, vt adhuc humanissime fecisti, sic in futurum quoque TIBI habere commendata velis. Implorabo deuotis precibus summum Numen, vt salutem TVAM nec aetate deflorescere, nec fatorum iniuriam reformidare sinat; sed reuigescere potius iuuentute, TE, quod omnium non solum societatis nostrae membrorum, sed virorum proborum pium votum est, diu ecclesiae fulcrum et Tuorum ornamentum esse iubeat.

VOBIS quoque, Amici dilectissimi! gratias refero maximas pro exoptatissima Vestra amicitia, qua me profecuti estis; et vt eam in me absentem quoque conseruare velitis, vehementer rogo. Quod reliquum est, Deum humillime obsecro, vt infinita Spiritus sui gratia vos semper regere, iisque dotibus, quibus Abrahamum instruxit, ornare et augere velit animas vestras; et, quaecunque porro in ecclesiae ac scholae salutem fuscipiatis, ea ex animi Vestri sententia cadere iubeat!

Valete omnes et singuli, quos valere maxime mea interest! Valete, inquam, et me, meosque amore prosequi pergitte aeterno, suauissimo!

4
Fol 1297

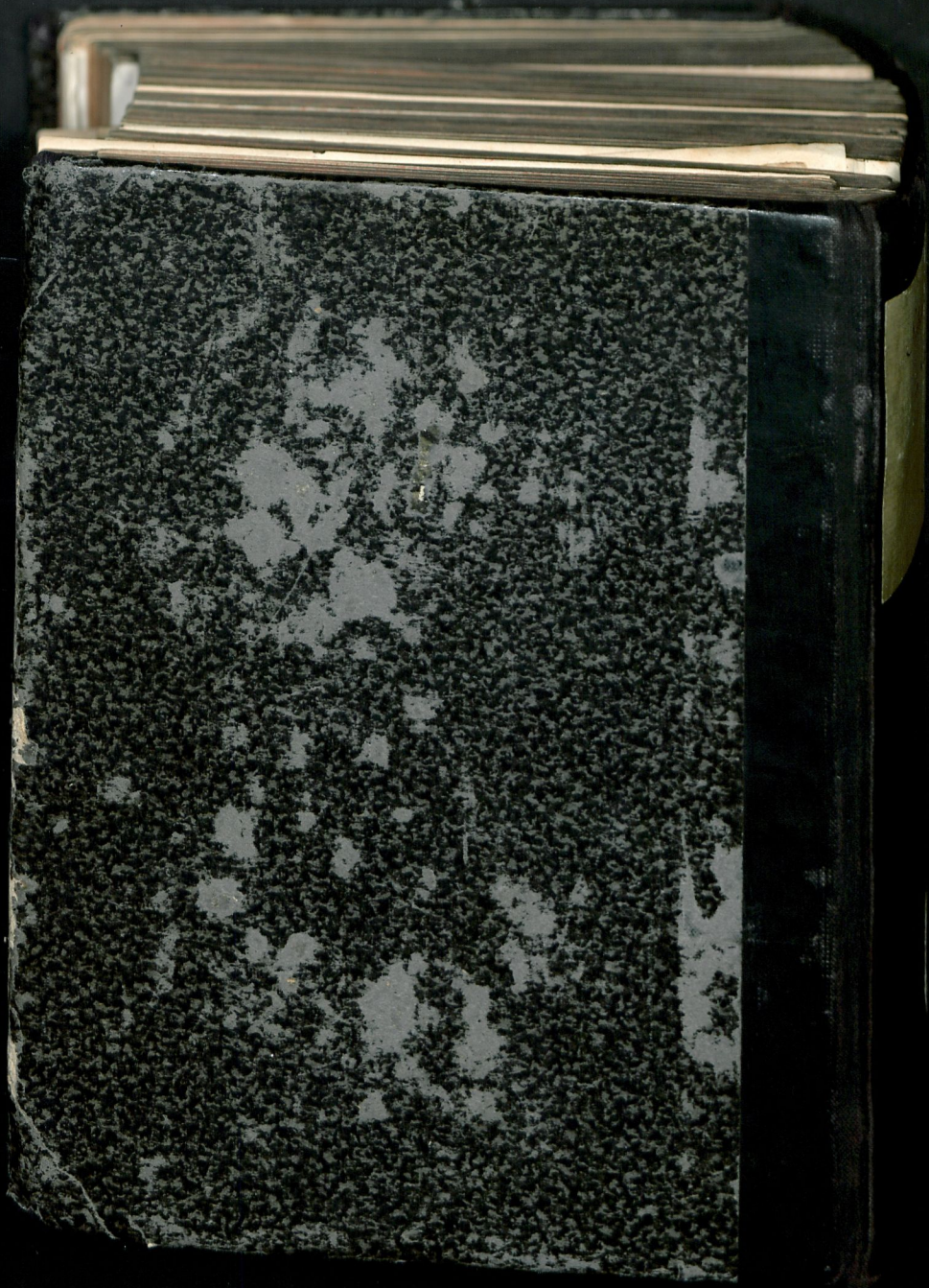
ULB Halle

3

003 006 867

f
SB

42

V I R O
 PLVRIMVM REVERENDO, CLARISSIMO, ATQVE
 DOCTISSIMO,
**M. SAMVELI THEODORO
 THIENEMANNO,**

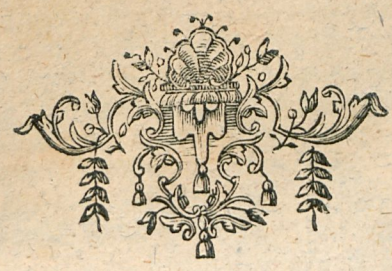
SVMME REVERENDI MINISTERII ALTENBURGENSIS
 ADHVC ADIVTORI PROBATISSIMO,
 SVCCessori SVO AMICISSIMO, PASTORI AD COLLEGI
 ILLVSTRE MAGDALENENSE, QVOD ALTENBURGI
 FLORET, RITE VOCATO

NOVAM PROVINCIAM
 NOMINE SOCIETATIS LITTERARIAE,
 CVIVS MEMBRVM ADHVC ESSE IPSI FELICITER OBTIGIT,

PRAEMISSA DISQVISITIONE
 DE ABRAHAMO, DOCTORIS CATECHETI
 PERFECTISSIMO EXEMPLARI

PIE GRATVLATVR
 FRIDERICVS GOTTLIEB ERDMANNVS,
 PASTOR SVBSTITVTVS CALENSIS ET EPHORIAL
 ORLAMVNDANAE ADIVNCTVS.

cap.

MENSE SEPT. MDCCLIII.

*****

ALTENBURGI. LITTERIS PAULI EMANVELIS RICHTERI

